

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/1 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/1 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Turaev Sherzod Gulboy ugli

SURKHAN OASIS IN V.H. KARMISHEVA'S RESEARCH ETHNIC DESCRIPTION OF "YUZ" TRIBES 8-13

Jabbarova Latofat Tulkinjonovna

ZAMONAVIY MUZEY ARHITEKTURASI VA LANDSHAFT DIZAYNI INTEGRATSIYASI ("G'ALABA BOG'I" YODGORLIK MAJMUASI ASOSIDA) 14-19

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Hurmurodov Zaфаржон Нурмуродович

МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТ ОРГАНЛАРИНИ РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ ЙЎЛГА ҚЎЙИШ 20-26

Жаббарова Чарос Аминовна

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИГА ЎТИШ ЗАРУРИЯТИ 27-32

Nabiev Olimjon Abdisalomovich

FORMS OF PRECARIOUS EMPLOYMENT AND APPROACHES TO ITS ASSESSMENT 33-43

Тошпулатов Даврон Ақромович

ИСЛОМ БАНК-МОЛИЯ ХИЗМАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 44-54

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Муминов Алишер Гаффарович

АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТГА ЎТИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ 55-59

Холмирзаев Нодиржон Низомжонович

ШАҲАРЛАР АҲОЛИСИДАГИ ИНДИВИДУАЛЛАШУВ МУАММОСИ: ТАҲЛИЛ ВА ТАКЛИФЛАР 60-65

Абдураимова Муқаддас Эргашовна

"АВЕСТО"ДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ МАСАЛАСИ 66-71

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Axmedov Oybek Saparbaevich, Djumambetova Gulziba Kongratbaevna

COMPARATIVE-TYPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC TERMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 72-75

Avaznazarov Odiljon Rahmatulloevich

ALISHER NAVOIY – ULUG' YO'LBOSHCHI 76-82

Бурибекова Шаура Шавкатовна

ЗНАЧЕНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ В ПРОЦЕССЕ
ЖУРНАЛИСТСКОГО РАССЛЕДОВАНИЯ 83-89

Абдуллаев Акмал Амирович

ЭТНИК ВА МИЛЛИЙ УРФ-ОДАТЛАР ҲАМДА ҚАДРИЯТЛАР АСОСИДА ШАКЛЛАНГАН ЖОЙ
НОМЛАРИ 90-98

Masharipova Valentina Sergeyevna

THE USE OF PARALINGUISTICS IN JIM BUTCHER'S WORK 99-104

Камолова Санобар Жабборовна

ЎЗБЕК ВА ФРАНЦУЗ БАДИИЙ АСАРЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАР 105-109

Ярматова Мехринисо Азаматовна

ЯЗЫК - НОСИТЕЛЬ КУЛЬТУРЫ 110-117

Rahmonova Sardora Muminjonovna

BIZNES SOHASIDAGI BIRLIKLARNING SEMANTIK ANALIZI 118-123

Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna

COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP 124-128

Mansur Yunusov Abdullayevich

NATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION CONSUMPTION IN PUBLIC
SERVICES: PROBLEMS AND SOLUTIONS 129-134

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИ ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ ҲИМОЯСИ 135-139

Yakubova Iroda Bahramovna

XORIJYI RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR VA O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA MUALLIFLIK
HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARINING QIYOSIY
TAHLILI 140-146

Карамов Мамашариф Жамилович

ЖАМИЯТ ҲАЁТДА МАҲАЛЛА ИНСТИТУТИНИНГ ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИ
ЎРНАТШИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ 147-151

Қурбонов Дониёр Давлат ўғли

ВОЯГА ЕТМАГАН ШАХСЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
ОЛДИНИ ОЛИШ. 152-157

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Umidaxon Abdullayeva G'ulomiddinovna

O'QUVCHI VA TALABALARNING TABIATGA MA'SULIYATLI MUNOSABATDA BO'LISHLARIDA
EKOLOGIK TA'LIM VA EKOLOGIK TARBIYA BERISHNING AHAMIYATI 158-163

Нурматова Насиба Хошимжановна

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К
ПАТРИОТИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ МОЛОДЕЖИ 164-173

Дилафруз Явкочдиева

ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТЕХНИКА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИ ТАЛАБАЛАРИНИ
КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ 174-183

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. № S/1 (3)-2023
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>

12.00.00 – Юридик фанлар

Yakubova Iroda Bahramovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Intellectual mulk huquqi” kafedrası dotsenti, PhD.
Эл.почта: i.yakubova@tsul.uz

XORIYIY RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR VA O‘ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARINING QIYOSIY TAHLILI

Annotatsiya. Huquq egalarining tashkilotga a‘zoligi jamoaviy boshqaruv tashkilotini tavsiflovchi muhim elementlardandir. Qolaversa, mualliflik asarlaridan ruxsatisiz foydalanish va mualliflarga mualliflik haqini adolatli to‘lanmatyotganlik holatlarining ko‘pligi muallifning mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqarish institutini rivojlantirish zaruratining kuchayib borayotganligidan ham dalolat beradi. Maqolada ushbu institutni takomillashtirish bilan bog‘liq ayrim dolzarb muammolarga, shuningdek, O‘zbekiston va boshqa mamlakatlar olimlarining fikrlariga e‘tibor qaratilgan. Mualliflik huquqini rivojlantirish uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lgan taklif va tavsiyalar ilgari surildi.

Kalit so‘zlar: mualliflik huquqi, mualliflik shartnomalari bo‘yicha haq to‘lash, mualliflik huquqini amalga oshirish, mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni jamoaviy boshqarish, asarni omma oldida ijro etish, kengaytirilgan jamoaviy boshqarish.

Якубова Ирода Бахрамовна,
PhD, доцент кафедры «Права интеллектуальной собственности»
Ташкентского государственного юридического университета.
Эл.почта: legislate16i@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРИНЦИПОВ ФОРМИРОВАНИЯ КОЛЛЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ АВТОРСКИМ ПРАВОМ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЗАРУБЕЖНЫХ РАЗВИТЫХ СТРАН И УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. Членство правообладателей в организации является одним из важных элементов, характеризующих организацию коллективного управления. Кроме того, большое количество случаев несанкционированного использования авторских произведений и недобросовестной оплаты авторских прав свидетельствует о растущей необходимости развития института коллективного управления авторскими имущественными правами. В статье акцентируется внимание на некоторых актуальных проблемах, связанных с совершенствованием данного института, а также мнениях ученых Узбекистана и других стран. Выдвинуты предложения и рекомендации, имеющие научное и практическое значение для развития авторского права.

Ключевые слова: авторские права, вознаграждение по авторским договорам, защищать авторские права в принудительном порядке, коллективное управление авторскими и смежными правами, объекты авторских и смежными правами публичное исполнение произведения.

Yakubova Iroda Bahramovna,

PhD (Doctor of Philosophy),
Associate Professor Department «Intellectual property law»
of Tashkent State University of Law

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PRINCIPLES OF FORMING COLLECTIVE MANAGEMENT OF COPYRIGHT RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF FOREIGN DEVELOPED COUNTRIES AND UZBEKISTAN

Abstract. Membership of rights holders in the organization is one of the important elements characterizing collective management organization. In addition, the large number of cases of unauthorized use of author's works and non-fair payment of copyright to authors indicate the growing need to develop the institution of collective management of author's property rights. The article focuses on some current problems related to the improvement of this institution, as well as opinions of scientists of Uzbekistan and other countries. Proposals and recommendations of scientific and practical importance for the development of copyright were put forward.

Key words: copyright, to enforce copyright, royalty, copyright and related rights collective management, public performance or display of a work, objects of copyright and related rights, extended collective management

<https://doi.org/10.47390/B1342V3SI1Y2023N21>

Inson tafakkuri va izlanishlari mahsuli bo'lmish intellektual mulk samarasini bugun barcha jabhada ko'rish mumkin. Binobarin, hozir foydalanayotgan zamonaviy texnologiyalar, umuman, kundalik ehtiyojimiz qanoati ana shu salohiyat bilan chambarchas bog'liq. Hozirda mualliflik huquqi muhofazasini ta'minlash va uning himoyalanganlik darajasini kuchaytirish iqtisodiy taraqqiyot hamda mamlakatni investision jozibadorligini oshirishning muhim kafolatlaridan sanaladi. Shu boisdan ham keyingi yillarda O'zbekistonda mualliflik huquqini himoya qilish borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ushbu yo'nalishdagi davlat boshqaruvidagi o'zgarishlar, ijodkorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta'minlash hamda mualliflik haqini adolatli tartibda to'lanishiga erishish, asarlardan ruxsatsiz foydalanish, ularning o'zlashtirilishi oldini olish va bunday holatlarga nisbatan tegishli javobgarlik choralari kuchaytirish hamda internet tarmog'ida mualliflik huquqi va turdosh huquqlar muhofazasini ta'minlash zaruratining kuchayib borayotganligidan dalolat beradi.

Huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkiloti to'g'ridan-to'g'ri huquq egalari tomonidan tuzilganligi va shartnoma bo'yicha ulardan olingan vakolatlar doirasida harakat qilganligi sababli, bunday tashkilotning faoliyati a'zolikka asoslangan deb aytish mumkin[1, 65-69]. Bunday holda, biz ushbu huquqlarni jamoaviy asosda boshqarishda ifodalangan mualliflik huquqlarini himoya qilish uchun yuridik shaxsni tashkil qilish uchun sub'ektlarning birlashuvi deb aytamiz. Huquq egalarning tashkilotga a'zoligi jamoaviy boshqaruv tashkilotini tavsiflovchi muhim elementlardan biri bo'lishi kerak. Bunday tashkilot mualliflik huquqi egasi va tashkilot o'rtasida hujjatlashtirilgan individual huquqiy munosabatlarga ega bo'lishi kerak [2, 119-123]. Bu tashkilotni yaratish bosqichida ham, uning mavjudligining keyingi davrida ham zarur, chunki bunday tashkilotlar o'z faoliyatining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, hujjatli tasdiqlashni talab qiladigan ko'plab huquq egalari birlashtirishi kerak. Shundan keyingina tashkilot huquqlarni "kengaytirilgan" jamoaviy boshqaruvni amalga oshirish huquqiga, ya'ni barcha mualliflik huquqi egalari, shu jumladan tashkilotga a'zo bo'lmaganlar uchun ruxsatnomalar berish va mualliflik to'lovlarini yig'ish huquqlariga ega

bo'lishi kerak[3, 66-74]. Ushbu talab xalqaro tashkilotlarning amaliyoti, xorijiy qonunchilikning huquqiy normalari va amaliyoti bilan tasdiqlangan.

Bunday tashkilotga jismoniy va yuridik shaxslar ham a'zo bo'lishi mumkin. Yuridik shaxslar esa ham tijorat, ham notijorat tashkilotlar maqomiga ega bo'lishi mumkin. Mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish institutining mohiyati huquq egalaringning keng qamrovli birlashmasi mavjudligini nazarda tutadi va bu, o'z navbatida, huquqlarni jamoaviy boshqarishni tashkil etishning shunday tashkiliy-huquqiy shaklining mavjudligini talab qiladi, bu esa turli huquqiy maqomga ega shaxslarni birlashtirish va ularning huquqlarini jamoaviy boshqarishga imkon beradi [4, 36-45].

Tashkilot a'zolari mualliflar (merosxo'rlar), noshirlar va ittifoqdagi jiddiy kuchni ifodalovchi boshqa huquq egalari bo'lishi mumkin. Bu amaliyot butun dunyoda mavjud. Mualliflar (merosxo'rlar) va iqtisodiy jihatdan kuchliroq nashriyotlar o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi haqida asosli xavotirlar mavjud. Nashriyotchilar, birinchi navbatda, biznesmenlar bo'lib, ular uchun asarlarni ekspluatatsiya qilishdan olingan foyda muhim ahamiyatga ega. Ba'zi mamlakatlarda noshirlar faqat maxsus foydalanish uchun tashkilotdan cheklangan litsenziyalar olishlari mumkin. Bu mamlakatlardagi nashriyotlar tashkilotga doimiy a'zo sifatida qabul qilinmaydi[5, 76].

Bunday tashkilotning ta'sischilari bo'lishi mumkin bo'lgan mualliflik huquqi egalaringning soni, shuningdek tashkilot a'zolarining eng kam miqdori mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilanmagan. Ushbu qoidalar notijorat tashkilotlarini tashkil etish va ularning faoliyatini tartibga soluvchi amaldagi qonunlarda ham mavjud emas. Faqat "Jamoat birlashmalari to'g'risida"gi qonunning 8-moddasiga binoan, jamoat birlashmasi kamida o'n nafar fuqaroning tashabbusi bilan tuzilishi belgilangan. Agar biz qiyosiy tahlil qilsak, boshqa mamlakatlar qonunchiligida ham bunday tashkilotni yaratishi mumkin bo'lgan huquq egalaringning minimal sonini (yoki ushbu tashkilot a'zolarining eng kam sonini) belgilaydigan qoidalar mavjud emas. Buning sababi, shubhasiz, huquqlarni jamoaviy boshqarish to'g'risidagi maxsus qonunlar qabul qilingan paytda ushbu mamlakatlarda bunday tashkilotlar allaqachon shakllangan edi. Ularning shakllanish jarayoni bizning mamlakatimizga qaraganda ancha muvaffaqiyatli bo'ldi, chunki ko'plab mamlakatlarda mualliflarning juda uyushgan professional ishlaydigan birlashmalari (masalan, Frantsiya) mavjud.

Yevroparlament va Kengash tomonidan qabul qilingan 2014 yil 26 fevraldagi Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni jamoaviy boshqarish hamda musiqa asarlariga huquqlarni ichki bozorda onlayn foydalanish uchun ko'p hududiy litsenziyalash to'g'risidagi 2014/26/EI Direktivasi Frantsiya milliy qonunchiligiga ham implimentatsiya qilingan. Direktivning maqsadlaridan biri mualliflar huquqlari egalaringning bunday huquqlarni boshqarishda erkinligini ta'minlash va kafolatlashdir. Xususan, ushbu huquq egalari jamoaviy yoki yakka tartibdagi boshqaruv o'rtasida tanlov qilishlari, jamoaviy boshqaruv tashkilotlariga o'zlari ishonib topshirmoqchi bo'lgan huquqlar toifalarini belgilashlari, bunday ishonib topshirish orqali tegishli hududlarni belgilashlari, bunday huquqlarni ishonib topshirish va hech qanday tijorat ustunligiga olib kelmaydigan foydalanish uchun ruxsatnomalar berish va osongina bekor qilishlari ham mumkin bo'lishi kerak. Ushbu erkinlik samarali bo'lishi uchun u barcha huquq egalari ma'lum bo'lishi kerak. Shu sababli, jamoaviy boshqaruv tashkilotlari o'z huquqlarini boshqarishni ularga ishonib topshirmoqchi bo'lgan huquq egalari roziligini olishdan oldin

xabardor qilishlari kerak. Ushbu huquqlar allaqachon SACEM nizomi[6] va umumiy qoidalarda mustahkamlangan.

Yuqorida aytganimizdek, cheklangan hudud doirasida juda ko'p sonli tashkilotlarning birgalikda ishlashi juda tor va iqtisodiy jihatdan foydasiz bo'lar edi. Royaltlarni taqsimlash tizimining qimmatligi katta miqdordagi pulni jalb qilishni talab qiladi, bu yerda ko'plab mualliflik jamiyatlari barcha uchun umumiy repertuardan foydalanishning bir sohasida ishlashi kichik davlatda imkonsizdir. Ba'zan ushbu mamlakatlar qonunchiligida aynan shu masala bo'yicha umumiy va juda noaniq qoidalarni topishimiz mumkin. Masalan, Germaniyaning 1965 yil 9 sentyabrdagi 1294-sonli "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni boshqarish to'g'risida"gi qonunining 2-moddasiga muvofiq (keyingi o'zgartirish va qo'shimchalar bilan), huquqlarni jamoaviy boshqarish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish uchun ruxsatnoma berishda u jamiyatga o'z huquqlarini boshqarish bo'yicha ko'rsatmalar bergan shaxslarning soni to'g'risidagi ma'lumotlarni nazorat organiga taqdim etishi kerak[7]. Shunday qilib, nazorat organlari yaratiladigan tashkilotning vakilligini baholab beradi.

Shunday qilib, mamlakatimizda mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkilotlari a'zolikka asoslangan nodavlat notijorat tashkilotlari shaklida tuzilishi va faoliyat yuritishi mumkin va Qonunning 56-moddasi 1-bandi qoidalariga muvofiq mualliflik huquqi egalari tomonidan to'g'ridan-to'g'ri tashkil etilishi mumkin. Agar jahon amaliyotiga murojaat qiladigan bo'lsak, unda bir davlat doirasida bunday tashkilotlarning soni turli yo'llar bilan hal qilinadi[8]. Odatda, har bir mamlakat uchta variantdan birini tanlaydi: asarlarning ma'lum bir janriga nisbatan turli xil mualliflik huquqlarini boshqaradigan bir nechta tashkilotlar; turli janrdagi asarlarga nisbatan mualliflik huquqining muayyan toifasini boshqaruvchi bir nechta tashkilotlar; turli janrdagi asarlarga nisbatan turli mualliflik huquqlarini boshqaradigan bitta tashkilot.

Amerika Qo'shma Shtatlari mualliflik huquqi jamiyatlari BMI [9] va ASCAP [10] bir xil janrdagi asarlar uchun turli mualliflik huquqlarini boshqaradigan tashkilotlarga misoldir. Bu tashkilotlar, parallel ravishda, bir davlat hududida, musiqa asarlariga nisbatan ommaviy ijro orqali efir, kabel, sim yoki boshqa shunga o'xshash vositalar orqali muloqot qilish huquqlarini boshqaradi. Bu jamiyatlarning repertuari ular o'rtasida taqsimlangan. Bunday tashkilotlarning bir xil huquq egasi bir vaqtning o'zida ikkita jamiyatga a'zo bo'lishi odatiy holdir, chunki bu huquq egasining asar namunalari ushbu tashkilotlar o'rtasida taqsimlangan bo'ladi.

Ikkinchi variantga misol sifatida Frantsiyani keltirish mumkin, bu yerda mualliflik huquqini boshqaruvchi bir nechta tashkilotlar mavjud. Biroq, ular o'rtasida asarlar janriga va foydalanish usullariga qarab qat'iy ajratish mavjud: SACEM (musiqiy asarlarni ommaviy ijro etish huquqi); SDRM (Mexanik ijroga bo'lgan huquqlar); SACD (dramatik asarlarni ommaviy ijro etish va takrorlash huquqi); SGDL (adabiy asarlar); ADAGP (San'at asarlarini qayta ishlab chiqarish va meros huquqi).

Ba'zi mamlakatlarda turli toifalarga mansub asarlarda turli huquqlarni boshqaradigan bitta tashkilot mavjud: SABAM (Belgiya), ACUM (Isroil), SIAE (Italiya) va boshqalar.

Jamoaviy boshqaruv tizimlaridan qaysi biri samaraliroq degan masala esa 1978 yilda Torontoda bo'lib o'tgan CISAC (Confédération internationale des sociétés d'auteurs et compositeurs)ning XXXI Kongressida [11] muhokama qilindi. Ushbu muhokama davomida turli fikrlar bildirildi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu tizimlarning har biri bunday tashkilotlarning faoliyat sohalari bir-biri bilan kesishmaslik sharti bilan samarali bo'lishi

mumkin, ya'ni ma'lum bir janrdagi asarlardagi huquqlarning ma'lum bir toifasi faqat bitta tashkilot tomonidan boshqariladi. Har bir jamoaviy boshqaruv tizimining mavjudligi uchun barchaning o'z argumentlari mavjud bo'lishi mumkin.

Huquq egalarining bir guruhi doirasida alohida tashkilot tashkil etilishi huquq egalarining manfaatlarini boshqa ayrim guruhlar manfaatlariga bo'ysundirishdan qochadi. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda, yangi texnologiyalarning rivojlanishi va foydalanishning yangi usullari (masalan, Internet) paydo bo'lishini hisobga olgan holda, bir tashkilotning turli janrdagi asarlardan foydalanishning ma'lum bir usuliga bo'lgan huquqni boshqarishi osonroq. Bunday tashkilotlar foydalanuvchilar bilan muzokaralar olib borishda va milliy darajada mualliflik huquqi siyosatini shakllantirishda muhim kuchdir.

Jamoaviy boshqaruv tizimi boshlang'ich bosqichida bo'lgan mamlakatlar bir nechta jamoaviy boshqaruv tashkilotlariga ega bo'la olmaydi. Bunday davlatlarda mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish bo'yicha markazlashgan va yaxlit tashkilotlar tashkil etilmoqda. Ko'pincha markazlashtirilgan tashkilotlar davlat va yarim davlat shaklida paydo bo'ladi (masalan, "Ukraina mualliflik huquqi va turdosh huquqlar agentligi" davlat korxonasi (Ukraina), RUPIS (Belarus Respublikasi)). Bizda ham ilgari mavjud bo'lgan O'zbekiston mualliflik huquqini himoya qilish Respublika agentligini misol keltirishimiz mumkin.

Mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish sohasidagi mutaxassislarining ta'kidlashicha, huquqlarning ayrim toifalari haqida gap ketganda, jamoaviy boshqaruvga xos bo'lgan ko'plab asosiy afzalliklarga faqat bitta tashkilot bilan erishish mumkin (foydalanish uchun litsenziyalar berishda huquqiy yordamning soddaligi va ravshanligi, yagona kelishuv doirasida jahon repertuarining butun majmuasidan foydalanishga ruxsat berish imkoniyati, boshqaruv xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish va h.k.) va shuning uchun ham mutaxassislar tomonidan huquqlarning har bir toifasi uchun faqat bitta tashkilot yaratish va parallel tashkilotlarning mavjudligidan qochish tavsiya etiladi [12].

Italiyaning mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunining 180-moddasining 1-bandiga ko'ra, SIAE (Italiya mualliflar va nashrlar jamiyati)ga tegishli bo'lgan mualliflik huquqini boshqarish bo'yicha monopoliyani o'rnatadi. Biroq, ushbu Qonunning 180-moddasi 4-bandida aytilishicha, "yuqorida nazarda tutilgan mutlaq vakolatlar muallifning, uning merosxo'rlari yoki huquqiy vorislarining ushbu qonunda e'tirof etilgan huquqlarini bevosita amalga oshirish qobiliyatiga zarar yetkazmasligi kerak"[13].

Italiya Konstitutsiyaviy sudi 1968 yil 17 apreldagi qarorida SIAE ning qonuniy monopoliyasi ijtimoiy manfaatli va shuning uchun konstitutsiyaviy ma'qullangan deb hisoblanishi mumkin, deb topdi. Shveysariyaning 1992 yil 9 oktyabrdagi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Federal qonuni [14]da (42-moddaning 2-bandi) shunday deyilgan: "Umumiy qoidaga ko'ra, huquqlarni boshqarish uchun ruxsat har bir toifadagi asarlarning faqat bitta mualliflik yoki turdosh huquqlar sohasidagi jamiyatga beriladi.

O'zbekiston Respublikasi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunining 56-moddasiga binoan, huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkilotlari faoliyatining quyidagi muqobil variantlariga ruxsat beriladi:

- 1) Huquq egalarining turli huquqlari va turli toifalari bo'yicha alohida tashkilotlarni;
- 2) bir toifadagi huquq egalarining manfaatlarini ko'zlab turli huquqlarni boshqaruvchi tashkilotlarni;

3) turli toifadagi huquq egalarining manfaatlarini ko'zlab, huquqlarning bir turini boshqaruvchi tashkilotlarni.

Shunday qilib, qonunchilik huquqlarni jamoaviy boshqarish bo'yicha tashkilotlar faoliyatini ularning faoliyat sohalari bilan kesishmasligini tartibga soladi. Biroq, Qonunning ushbu 56-moddasi aslida dunyoda mavjud bo'lgan huquqlarni jamoaviy boshqarish sohasidagi tashkilotlar faoliyatining barcha mumkin bo'lgan variantlarini sanab o'tish bilan cheklangan.

Mamlakatimizda hozirgi vaqtda qisqa vaqt ichida ma'lum bir toifadagi mualliflik huquqi egalarining (yoki ma'lum bir janrdagi asarlarga nisbatan mualliflik huquqi egalarining) kuchli uyushmalarini shakllantirish uchun iqtisodiy va ijtimoiy shart-sharoitlar mavjud emas. Bunday tashkilotlarni yaratish va normal ishlashi uchun moliyaviy xarajatlar (haqni taqsimlash xarajatlarini hisobga olgan holda) juda katta. Ijtimoiy shart-sharoitlarning yo'qligi mualliflarning professional birlashmalarining zaifligi bilan izohlanadi, ularning mavjudligi ilgari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlangan[15].

Turli davlatlarning huquqlarini jamoaviy boshqarish tashkilotlarini shakllantirish tamoyillarini Respublikada rivojlanayotgan vaziyat bilan taqqoslashda mamlakatimizda jamoaviy tashkilotlarni yaratish va ularning faoliyatiga asosiy huquqiy yondashuvlar mavjud degan xulosaga kelishimizga mulkiy huquqlarni boshqarish eng rivojlangan jamoaviy boshqarish tizimiga ega bo'lgan Yevropa mamlakatlarida (Frantsiya, Germaniya, Shveytsariya va boshqalar) shakllangan vaziyat turtki bo'ladi[16, 97]. Mamlakatimizda ham, Yevropa mamlakatlarida ham mualliflik huquqini jamoaviy boshqarish bo'yicha tashkilotlar, qoida tariqasida, a'zolikka asoslangan, shuningdek, asosiy faoliyat turlaridan biri sifatida tijorat faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga ega emas nodavlat tashkilotidir. Shu bilan birga, huquqlarni jamoaviy boshqarish bo'yicha huquqiy normalarni yaratishda qonunchilik O'zbekistondagi siyosiy, iqtisodiy va huquqiy xususiyatlarini ham hisobga olishi kerak.

Dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida bo'lgani kabi mamlakatimizda ham hozirgi vaqtda davlat huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkilotlarini shakllantirish va faoliyat yuritish jarayonida o'z ishtirokini minimallashtirishga harakat qilmoqda. O'zbekistonda ularning shakllanishi jarayoni hali boshlang'ich bosqichda bo'lganligi sababli, ushbu tashkilotlar juda ko'p muammolarga duch kelishmoqda.

Ko'p sonli nizolar huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkilotlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish jarayoni ustidan davlat tomonidan nazorat qilishning maxsus huquqiy mexanizmining yo'qligi, shuningdek, huquq egalarining asarlardan foydalanishning bir sohasida va bir toifasiga nisbatan faoliyat yuritishida jamoaviy tashkilotlarning soni to'g'risidagi masala aniq qonun hujjatlarida mustahkamlanmaganligi sababli yuzaga keladi. Afsuski, Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi Qonunning 56-moddasi orqali qonun chiqaruvchi aslida dunyoda mavjud bo'lgan huquqlarni jamoaviy boshqarishning mumkin bo'lgan variantlarini sanab o'tish bilan cheklanib qolgan, hamda jamoaviy boshqaruv tashkilotlariga o'zlari uchun huquqlarni jamoaviy boshqarish variantlaridan birini tanlash imkoniyatini berdi.

Shubhasiz, bunday tanlovni mualliflar jamiyatlarining shakllanish tendentsiyasini hisobga olgan holda hayot tajribasining o'zi qilishi kerak edi. Qonun qabul qilinganidan buyon 15 yildan ortiq vaqt o'tdi. Bu vaqt ichida huquqlarni jamoaviy boshqarish bo'yicha yangi tashkilotlar paydo bo'ldi. Biroq, na mualliflar, na boshqa mualliflik huquqi egalari o'zlarining mualliflik huquqlarini birgalikda boshqarishda ulardan hech qanday haqiqiy qiymatni

olishmagan. Bugungi kunda ommaviy ijro, asarlarni televidenie (radio) eshittirish va kabel orqali (shu jumladan Internetda) uzatish, reprografik ko'paytirish, moddiy asarlarni takrorlash sohasida ommaviy axborot vositalari va butun mamlakat bo'ylab to'plangan royalti yig'ish va tarqatish mexanizmiga ega bo'lgan mualliflik huquqini amalda boshqaradigan haqiqiy kuchli tashkilot mavjud emas. Mualliflik huquqi xizmatlarini jamoaviy boshqarish bozorida mavjud tashkilotlarning ish sifati adolatli tanqidga sabab bo'lmoqda va hali ham dunyoda mavjud mualliflik huquqi jamiyatlari (masalan, SACEM (Frantsiya)) faoliyat yuritadigan darajadan juda ham uzoqdir. Bugungi kunda jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarishning eng muvaffaqiyatlisi huquq egalariining bir toifasiga nisbatan asarlardan foydalanishning ma'lum bir sohasida bir tashkilot faoliyatining monopoliyasini o'rnatish bo'ladi.

Adabiyotlar / Literatura / References:

1. Yakubov O. Significance And Principles Of The Trips Agreement In The Legal System Of World Trade Organization Agreements //The Peerian Journal. – 2022. – T. 9. – C. 65-69.
2. O. Oqyulov. Intellektual mulkning huquqiy maqomi. [Legal status of intellectual property]. Tashkent, 2000, pp. 36-45.
3. Yakubova I.B. O'zbekistonda mualliflik huquqi bo'yicha mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqaruv tashkilotlarining vujudga kelishi va rivojlanishi. [Emergence and development of organizations of collective management of copyright property rights in Uzbekistan]. Yurisprudensiya – Jurisprudence, 2021. No. 6. pp. 66-74.
4. Yakubov O. TRADE ORGANIZATION AGREEMENTS: THE MAIN PRINCIPLES OF TRIPS AGREEMENT //Conferencea. – 2022. – C. 119-123.
5. Коллективное управление авторским правом и смежными правами. ВОИС. Женева, 1990.С.76.
6. Sacem nizomi https://societe.sacem.fr/docs/SACEM_statutes.pdf
7. Закон «Об авторском праве и смежных правах» (с изменениями, внесенными Законом от 01.09.2017 г.) <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/17676>
8. Закон РФ “Об авторском праве и смежных правах” http://www.consultant.ru/document/cons_doc_law_2238/
9. <https://www.bmi.com/>
10. <https://www.ascap.com/>
11. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/fr/copyright/120/wipo_pub_120_1978_06.pdf
12. <https://createurs-editeurs.sacem.fr/en/brochures-documents>
13. Закон Италии № 633 от 22.04.1941 г. «Об охране авторских прав и смежных прав» (с изменениями, внесенными Законодательным декретом №685 от 15.11.1994 г.)
14. Швейцария: Федеральный закон от 27 сентября 2019 г. «О внесении изменений в Федеральный закон от 9 октября 1992 г. “Об авторском праве и смежных правах”»
15. Якубова И. Б. Право на жизнь-неотъемлемая часть личного неимущественного права //Вопросы современной юриспруденции. –2016. –№. 12 (62).
16. V.Vaynke. Avtorskoe pravo. Reglamentasiya, osnovi, budushee [Copyright. Regulations, fundamentals, future.]. Denmark, M., 1979, p. 97.

ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/1342V3I3Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES Special Issue

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатиغا олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).